

Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
The Journal of Social Sciences Institute
Yıl/Year: 2019 – Yaz / Summer Sayı/Issue: 44
Sayfa / Page: 109-130

ISSN: 1302-6879 VAN/TURKEY

Makale Bilgisi / Article Info - Geliş/Received: 10.06.2019
Kabul/Accepted: 23.06.2019 - Araştırma Makalesi / Research Article

**KUTSAL ZAMAN OLARAK
RAMAZAN AYININ SOKAK
KÜLTÜRÜNE YANSIMASI:
VAN ÖRNEĞİ**

***THE REFLECTION OF
RAMADAN MONTH AS A
SACRED TIME TO STREET
CULTURE: VAN EXAMPLE***

Ümit OĞUR

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı ABD Doktora Öğrencisi
ORCID: 0000-0001-8419-804X, umitoguredb@gmail.com

Öz

Ülkemizde İslamın etkisiyle büyük halk kitleleri, Ramazan ayına özel bir ilgiyle yaklaşmış ve bu ayda yapmaları zorunlu olan ibadetleri bir şölen havasında icra etmişlerdir. Bu ay içinde yaşatılan birçok gelenek, dini bir gereklilik olmanın ötesine geçerek halk kültürünün bir parçası olmuştur. Kutsal zaman olarak Ramazan, bu sayede ciddi kültürel öğeler biriktirmiş ve bu öğeler nesilden nesile aktarılmıştır. Bu ayda yapılması gereken ibadetin oruç tutma olması, yeme ve içme ile ilgili bazı ritüellerin de ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Çalışmada kutsal zaman olarak Ramazan ayında Van'ın işlek caddeleri, iftar ve şahur arasındaki zaman diliminde gözlenmiştir. Çalışmada kutsal zamanların sokak kültürüne yansıyan etkilerinin ortaya çıkarılması hedeflenmiştir. Öte yandan Ramazan ayında yaşatılan gelenekler, yakın tarihteki uygulama biçimleriyle kıyaslanmıştır. Toplumun her kademesinde birlik olma bilinciyle ve mükemmel bir uyumla yaşatılan bu uygulamalar; “gelenek”, “şehir” ve “modern” kavramları üzerinden irdelenmiştir. Bu bağlamda Van'ın merkez mahallelerinden gözlem yöntemiyle veriler derlenmiştir. Toplanan veriler folklor biliminin gerektirdiği şekilde incelenerek sonuca ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ramazan, kutsal zaman, gelenek, kültür, folklor.

Abstract

In our country, people interest in Ramadan month with the effect of Islam, and they do their prayers in a celebrity air. Many traditions are not only a religion necessary, they are also become a part of public culture. Ramadan, as a sacred time, collects serious culture items and it translates from one generations to the others. The prayer, is to be needed done is fasting, caused to find out some rituals related with eating-drinking.

In this study, as a sacred time, in Ramadan month, Van's busy streets are observed. In the study, we aimed to find out the effects of sacred times to street cultures. On the other hand, traditions lived in Ramadan month compared with the formats of applied to near history. These applications are lived in a consciousness of unity at all levels of community. Some concepts such as "traditions", "city" and "modern" are studied also. In this context some data are collected from Van's center neighborhood by observing. Collecting datas are searched in a folklore way and resulted.

Keywords: Ramadan, Sacred time, tradition, culture, folklore.

Giriş

İnsan kendi tarihi boyunca inanma ihtiyacını karşılamaya çalışmış bu nedenle de din olgusu insanla birlikte hep var olmuştur. İnsanın kendisinden daha güçlü bir varlığa, bir yaratıcıya sığınma ihtiyacı duyması, zor zamanlarda ondan yardım dilemesi bahsi geçen din olgusunu güçlendirecek bu güne kadar taşımıştır (Demir, 2016: 1784). Nasıl ki dinler insanla ve insanlık tarihiyle bu kadar güçlü bir bağ kurmuştur, ibadet de aynı derecede insanın hayatında önemli bir yer kaplamaktadır. Bu anlamda ibadetler günlük hayatın içinde güçlü bir şekilde varlıklarını sürdürmektedirler.

Yaratılış olarak insan, inanma ihtiyacını karşıladığı, yardım istediği, af dilediği ve sığındığı o yüce varlığa bir kutsallık da atfetmektedir. Kutsal, insanın yaratıcısıyla olan ilişkisinin sonucu olarak ortaya çıkmıştır ve aynı zamanda dini bir nedeni de olan insan tecrübesini ifade etmektedir (Güç, 1998: 340). Eliade'a göre kutsal; zamanda, nesnelere ve hatta insanda kendisini aniden göstermektedir. Yine Eliade, insanın kutsal olanı olmayandan rahat bir şekilde ayırt edebileceğini, çünkü kutsalın her zaman kendisini farklı bir şekilde gösterdiğini ifade eder (Eliade, 1995: IX). Buradan yukarıdaki paragrafı da akışa dâhil ederek şu sonuca ulaşılabilir; din bir takım eylemler (ibadet) gerektirmekte ve insan söz konusu eylemleri sunduğu varlığı, her şeyiyle kutsal saymaktadır. Bu kutsallık; dinle ilgisi olan nesnelere, yerlere, insanlara ve zamanlara yansımaktadır. Demek ki insan, ibadetini sunduğu zamanı da kutsallaştırmış ve o zamanı yukarıda bahsedildiği üzere, kutsal olmayandan çok rahat bir şekilde ayırmıştır. Bu ayırım, bir ritüelin gerçekleştiği ve bu yönüyle içinde bulunduğu zamana hierofanik bir anlam kazandırdığı yönünde bir ayırımdır. Bunun dışında mitsel bir davranış kalıbının (arketipin) tekrarı da gerçekleştiği zamanı kutsal yapmaktadır (Eliade, 2000: 373).

Kutsal zamanın, bir dine ait olduğunu iddia eden her insanın hayatında önemli bir yeri vardır. Her dinde bu zamanlara özenilir ve büyük ilgi gösterilir. Müslümanlar için de Ramazan, yılın en önemli kutsal zamanını ifade etmektedir. Bu ay, içinde her anlamda çok belirgin bir ibadet olan

“oruç”u barındırması yönüyle günlük hayatta da ciddi farklılıklar göstermektedir. İslama göre, orucun kurumsal bir yapısı vardır ve daha önceki insanlara da emrolunmuştur (Bakara Suresi, 2:183). Buradan daha önceki mukaddes dinlerde de bu ibadetin olduğunu anlıyoruz. Yine sadece Kitab-ı Mukaddes dinlerinde değil dünyada bilinen birçok dinde oruç ibadetinin olduğu bilinmektedir (Salamone, 2004: 37). Oruç; Kur’an’da diğer ibadetlerden farklı olarak hem mantığı hem de uygulama şekli ayrıntılı bir şekilde anlatılan bir ibadettir (Akram, 2015: 53). İşte bu tarihi çok eskilere dayanan yaygın ibadetin, haliyle insanların hayatında süregelen ve geleceksel özellikler taşıyan uygulamaları bulunmaktadır. Buradan hareketle de Ramazan ayı sadece Allah’la kul arasındaki özel bağlantıdan ibaret olmayıp sosyal bir anlam da ifade etmektedir. Biz de çalışmamızda, içinde bu özel ibadeti barındıran Ramazan ayını, Halkbilim kapsamında, kutsal zaman olarak incelemeye çalışacağız. Çalışmamızı mekan olarak Van’ın Cumhuriyet, Maraş ve Beşyol gibi işlek caddelerinde yaptığımız gözlemlerle besleyeceğiz. Makalemiz, özellikle şehirde yaşanan iftar sonralarına odaklanacak. Halkın iftar sonrasında günlük hayata ekledikleri uygulama ve ritüeller, çalışmamızın esas malzemelerini teşkil edecektir. Tam da bu noktada gözlenen ve kayıt altına alınan bu eylemleri kutsal olmayan diğer zamanlardaki muadillerinden ayırmak için bazı standartlar belirleme ihtiyacı hâsıl olmaktadır. Bu standartların belirlenmesinde, çalışmanın ilerleyen bölümlerinde ayrıntılı olarak bahsedilecek olan *gelenek* olgusu etkili olmuştur. Halkın bizzat kendi hayal gücüyle ortaya koyduğu, geliştirdiği ve bir sonraki nesile aktardığı tüm unsurlar kayıt altına alınmaya çalışılmıştır. Burada kayıt altına aldığımız ve incelemeye değer bulduğumuz verilerin doğrudan bir *gelenek unsuru* oldukları iddiasında değiliz. Fakat bahsedilen uygulamaların güçlü birer kültürel miras adayları olduklarını düşünüyoruz. Derlediğimiz uygulamalarda kullandığımız filtreler ise ana hatlarıyla şöyledir:

- Gözlenen uygulamanın özellikle Ramazan ayında yapılıyor olması,
- Uygulamanın uzun süredir devam ediyor olması, tam olarak gelenek sayılmasa da bir geleneği andırıyor olması veya geleneğin başlangıcı olma özellikleri göstermesi,
- Gözlenen uygulamanın daha önce yapılıyor olsa dahi Ramazan ayında belirgin biçimde artması.

Dünyadaki birçok şehrin kutsal zamanlarda çehresinin değişmesi, kutsallığın insanların büyük kısmını içine alan bir olgu olması nedeniyle anlamlı bulunabilir. Çünkü böyle zamanlarda insanların gün içindeki eylemleri; hem yapılış zamanı hem de tip olarak birbirine benzemekte ve bu

da insanları aynı zamanlarda bir araya toplamaktadır. Örneğin Ramazan ayında oruç ibadetini tamamlayan insanlar, *çarşıya çıkma* eylemi çerçevesinde, iftardan sonra şehrin işlek caddelerinde dolaşmaya çıkmaktadırlar. Bu eylem aynı kutsal zamanda bulunan büyük halk kitlelerini bir araya getirmektedir.

Kutsal zaman olarak Ramazan ayında Van'ın işlek caddeleri, oldukça kalabalıklaşmaktadır. Örneğin Van'ın sembollerinden Cumhuriyet Caddesi, Ramazan ayında; kutsal olmayan başka bir zamana göre neredeyse 3-4 kat daha fazla kalabalıktır. Bu nedenle insan sayısının bu denli arttığı caddelerde, ticari etkinlikler bu kutsal zamanların yapısına ve ihtiyaca göre yeniden düzenlenmektedir. Bu düzenlemeler şehrin genel görüntüsünü büyük oranda değiştirmektedir (çalışmanın ilerleyen sayfalarında bu değişim fotoğraflarla aktarılacaktır).

Van'da yaşayan halkın Ramazan ayına olan ilgisinin hem dini hem de sosyal boyutlarını ele alacağımız çalışmamıza geçmeden önce, Ramazan ayında günlük hayatta meydana gelen değişikliklerin tarihsel açıdan geçtiği aşamalara da değinmek yerinde olacaktır. Ramazan ayında insanlar, özellikle iftar sonrasında dışarıda vakit geçirmektedirler. Bu nedenle iftar sonraları şehirlerin “çarşı” diye tabir edilen alışveriş, dinlenme, yeme-içme ve eğlenme yerleri, diğer zamanlara oranla daha yoğun ve kalabalık olmaktadır. Bu yoğunluk Osmanlı döneminde de örneklerini gördüğümüz üzere, bilhassa yerel idareler tarafından çeşitli düzenlemelerle kontrol edilmeye çalışılmıştır. Osmanlı-Tanzimat döneminde 1834-1860 tarihleri arasında yaklaşık 10 adet tenbihnâme¹ halka ulaştırılmıştır. Bu tenbihnâmelerde Ramazan ayında dikkat edilmesi istenen bazı durumlara değinilmiştir. Biz de bu tenbihlerden konumuzla ilgili olanları ilerde kıyas yapmak amacıyla aşağıda listeledik. Farklı zamanlarda ilan edilen tenbihnâmelerde;

- teravih zamanında kalabalıklaşan cami avlularında asayişin sağlanması,
- kadınların iftar sonrası kalabalıkta ince eşarp örtmemeleri,
- kadınların özellikle arabalarıyla dolaşırken gösterişli hareketlerden uzak durmaları,
- erkeklerin kadınlara sözlü ve fiili sarkıntılıklardan sakınmaları,
- piknik alanlarında kadın ve erkeğin bir arada oturmamaları,
- yine kadınların iftar (akşam) ezanından önce evlerine dönmeleri,

¹ Türk Dil Kurumu sözlüğünde kelimenin aslı “tembih” şeklindedir. Çalışmada “tenbih” olarak kullanılması, faydalanılan kaynakta geçtiği şeklin gösterilmesi gayesindedir.

- Müslüman olmayanların gündüz vakti halka açık yerlerde su ve sigara içmemeleri,
- gün içinde çarşıdaki kahvelerde oturulmaması,
- iftar sonrası kadınların ve erkeklerin arabalarıyla yol ortasında durup geçişi engellememeleri,
- erkeklerin de arabalarla kadınları rahatsız etmemeleri tenbih edilmiştir (Yazıcı, 2005: 2-9).

Tanzimat döneminde yerel idareler tarafından halkın uyması istenen bu kurallar, aradan geçen onca zamana rağmen toplum yapısındaki dinamiklerin aslında pek de değişmediğini göstermektedir. Yine yayımlanan kurallardan; Ramazan ayında iftar sonrasında şehirlerin merkezlerinde görülen yoğunluğun aynı şekilde o günden bu güne devam ettiği tespit edilmektedir.

Gelenek ve Din

Ramazan ayında iftar sonrası yaşatılan uygulamaların gelenek içinde değerlendirilebilmeleri için bazı şartları taşımaları gerekmektedir. Bu nedenle önce “gelenek” kavramının irdelenmesi gerekmektedir. Gelenek, İngilizcede “tradition” kelimesiyle karşılanmakta bu kelime ise aktarmak, teslim etmek, birisine vermek anlamlarını taşımaktadır. Kelime, dilimizde de benzer anlamları karşılamaktadır. Bu nedenle kavram olarak gelenek; “önceden gelen, aktarılan” temelinde *daha önceki nesillerden aktarılarak bugüne geleni* karşılar. Yani kısaca geçmişten günümüze miras olarak ulaşan kültür uzantılı herhangi bir öge gelenektir (Şallı, 2017: 67). Öte yandan Halkbilim çerçevesinde kavram olarak değindiğimiz geleneğin “din” ile olan ilişkisinin de çalışmamızın anlamlandırılması açısından önemli olduğunu düşünüyoruz. Modern ve gelenek, iki zıt kavram gibi düşünüldüğünde din kavramının bunlardan geleneğin içine konulması bu sınıflandırmayı yapan sosyologların (Comte, Weber ve Marx) toplumsal düzeni “sekülerleştirme” çabalarının sonucudur (Çelik, 2017: 213; Şallı, 2017: 71-71). Söz konusu çaba, toplum modernleştikçe dinden uzaklaşır, iddiasını ispata dönük bir çabadır. Fakat günümüz toplumları gözlemlendiğinde modernleşmenin boyutu ne kadar artarsa artsın din olgusunun toplumlar tarafından asla terk edilmediği görülmektedir. Modernleşmenin başlamasına isnat olunan 1800’lü yıllardan sonra bile dinin toplum üzerindeki etkisi hiçbir zaman azalmamıştır. Paralel olarak Edward Shils, geleneğin birçok bilim çevresi tarafından dışlandığına dikkat çektiği yazısında halkın zekâ ve hayal gücüyle meydana getirdiği gelenekten beslenmek gerektiğine vurgu yapmaktadır (2003-04: 101-102).

Hikmet Tanyu, halkbilimini;

belli bir ülkede yaşayan bir toplumun, halkın bütün gelenek, görenek ve törelerini, sözlü ve yazılı olarak bir toplumda nesilden nesile geçen kültür kalıtlarını, kültür ürünlerini, her türlü inanışlarını, müziğini, oyunlarını, masallarını, efsanelerini, türkülerini, yöresel tiyatrosunu, halk hekimliğini, halk resmini, sanatını, bilmecelerini, ilençlerini, rüya yorumlarını, inançla kültürle ilgili bütün araç ve gereçlerini, davranış ve alışkanlıkları; konu yaparak inceleyen bilim dalı

olarak tanımlamıştır (Tanyu, 2007: 123). Tanımla konumuz arasındaki bağlantıyı inançla kültürle ilgili bütün araç ve gereçlerini ifadesiyle kurabiliriz. Bu bağlamda din ve geleneğin halkbilim alanında bulunduğu köşe başı, inançla ilgili olan halk davranışlarıdır denebilir. İnsanlar, inançlarını kendi gelenekleri içinde eriterek her ikisinden (din ve gelenek) de kopmama eğilimi göstermektedirler. Buradan konumuza döndüğümüzde incelediğimiz uygulamaların gelenek içerisinde değerlendirilme ölçütleri, yukarıda kavram olarak değindiğimiz gelenek özellikleriyle ve halkbilimin inceleme alanının odaklarının belirtildiği tanımdan yola çıkılarak belirlenebilir. Bu bağlamda belirlediğimiz ölçütlerin başında söz konusu uygulamaların “aktarım”ı gelmektedir. İftar sonrası Van sokaklarını gözlemlediğimizde bu aktarımın kısa bir zaman diliminde olduğu için tam olarak gerçekleştiği söylenememektedir. Yine bu uygulamaların uygulanış biçimleri değişmiş olsa da süreçte korunuyor olmaları gerekmektedir. Bu gerekliliğin araştırma sonuçlarımızda sağlandığını görmekteyiz. Bahsi geçen uygulamaların halk tarafından üretilip aktarılmalrı, tekrarları ve korunmaları bir gelenek olarak ele alınmaya yetmese de bu uygulamaları en azından yeni başlayabilecek bir geleneğin içinde değerlendirebiliriz denebilir. Örneğin Van’da iftar sonrası kurulan semaverlerin (ticari kaygılar taşıyor olsalar dahi) sayılarının diğer zamanlara kıyasla ciddi oranda artması, kutsal zamanlar içinde dikkate değerdir.

Şehir Kültürü ve Ramazan

Weber, şehrin zaman içinde geçirdiği evrimi anlatırken; insanlık tarihine göre oldukça yakın bir dönemde ortaya çıkan bu “modern” yerleşim yerinin, giderek dışsal yapısını kaybettiğini vurgulamıştır. Devamında şehri oluşturan halkın artık “şehirli” gibi davranmadığını öne sürmüş ve şehrin miadını doldurmak üzere olduğunu iddia etmiştir (2010: 83). Şehirleri toplum tipleri üzerinden inceleyen Açıkgöz, Şehir, Şehir Toplumu ve Şehir Sosyolojisi adlı çalışmasında şehir ve kırsal önemli isimlerin sınıflandırmalarıyla birbirinden net çizgilerle ayırmıştır. Bu sınıflandırmalara, sanayi öncesi-sanayi sonrası, cemaat-cemiyet, kır/köy-şehir, geleneksel-mekânize karşıtlıkları örnek gösterilebilir (2007:63-66).

Çalışmamız, bir şehir kültürünü incelemektedir. Kültür insan ürünüdür ve insanın kültürü ürettiği yerin de bu üretime etkisi vardır. Nitekim mekân, toplumlar için sadece nesnel bir gerçeklik değil; insanın ona şekil verdiği ve tarafından şekillendiği bir olgudur (Harvey, 2003: 75-76). Bu bağlamda araştırma alanımız olan Van’ın şehir yapısının da sosyolojik açıdan bilinmesi bulgularımızın geçerliliğini olumlu yönde etkileyecektir.

2000’li yılların başına kadar bile bünyesinde burjuva sayılabilecek bir gruh ve bugüne kıyasla daha homojen bir halk tabakası barındıran Van, özellikle 2011 yılında meydana gelen depremle birlikte bu yapısında ciddi değişiklikler yaşamıştır. Bu doğal afet, şehirde çift yönlü bir göç dalgası başlatmış ve oldukça kısa bir sürede Van’ın toplumsal yapısı değişmiştir. Böylece Van’da, “yerli” diye tabir edilen halkın önemli bir kısmı batı illerine yerleşmiştir. Buna ek olarak civar illerin kırsalından önemli ölçüde göç olarak Van, şehir yapısındaki organikliğini kaybetmiştir. Bu süreçte yaşanan gelişmeler, günümüze kadar artarak devam etmiş ve Van’ın köklü şehir kültürü, yerini hızlıca oluşturulmuş, gettolardakini andıran yapay bir kültüre bırakmıştır. Bu hızlı kültür değişimi elbette günlük hayatta sokağa yansımış, daha önce “yerli” olduğu bariz olan toplumsal tepkiler, giderek birbirine benzemeyen “yabancı” davranışlara dönüşmüştür. Bu dönüşüm kutsal zamanlarda sokağın görüntüsünü de değiştirmiştir.

Yukarıda Ramazan ayında sokağa yansıyan uygulamaların tarihsel sürecinden de bahsettik. Çalışmanın bundan sonraki kısımlarında bu uygulamaların 2019 yılında Van’da nasıl yaşatıldığı iftar sonraları temelinde fotoğraflarla aktarılmaya çalışılacaktır. Daha sonra kutsal zamanlarda gözlemlenen bu davranışlar nedensellik ekseninde ele alınıp nihai sonuçlara varılmaya çalışılacaktır.

Ramazan ayında Van’da yaşayan insanlar iftardan sonra “çarşı”ya çıkarak kalabalık arasında dolaşmaktan büyük keyif almaktadırlar. Bu dolaşma esnasında daha çok ayakta tüketebilecekleri gıdalara ve kaldırımlara bırakılan plastik tabure ve masalarda içebilecekleri çaya yönelmektedirler. Akın akın sokağa çıkan halk, birçok seyyar satıcıyı ekonomik olarak tatmin etmektedir. Her yıl Ramazan ayından önce Valilik ve Belediye tarafından yapılan düzenlemelerle seyyar satıcıların yerleri önceden belirlenmektedir. Daha önceki yıllarda kalabalık caddeler, sadece son birkaç gün için trafiğe kapatılıp seyyarlara tahsis edilirken; bu yıl (2019), ilgili kurumlar Ramazan ayı boyunca işlek caddeleri trafiğe kapatma kararı almışlardır. Örneğin, Van’ın en işlek caddelerinden Cumhuriyet Caddesi, Ramazan ayı boyunca trafiğe kapatılmış ve caddeye seyyarlar konumlandırılmıştır. Elbette şehrin en işlek caddesinin bu görüntüsü bazı kesimleri rahatsız etmiş ve yapılan şikayetler sonucu gün boyu trafiğe kapatılan Cumhuriyet Caddesi, Rama-

zanın ilerleyen günlerinde tekrar trafiğe açılmıştır. Seyyar satıcılar ise, ara sokaklara taşınmışlardır. Bu yaşanan rahatsız olma olayının modernlik ve geleneksellik bağlamında tartışılıp ele alınması, çalışmamıza yeni bir katman ekleyecektir. Modernizmin savunucularının ilk odaklandıkları husus, kaosa karşı düzen arayışıdır. Onlara göre toplum modern olana ne kadar yaklaşırsa kaos azalacak ve bununla birlikte “bilinmeyen” olarak tanımlanan gelenek de azalarak yok olacaktır. Çünkü gelenek, çözülmesi güç dinamikler içermektedir ve zaten böyle bir çözümlenmeye ihtiyaç da yoktur (Bauman, 2003: 31-99). İftar sonrası şehirde oluşan bu görüntünün kimi kesimler tarafından kaotik algılanmasının benzer bir refleks olduğu düşünülebilir.

Van’ın Kültürel Yapısı

Van, Anadolu kültür çeşitliliğinde önemli yeri olan bir şehirdir. Bunda Selçukluların Van Gölü civarında yaşamış olmaları önemli ölçüde etkilidir. Bu sayede Van, Türk geleneklerinin uzun süre yaşatılıp aktarıldığı bir yerleşim yeri olmuştur (Koyuncu ve Karakılıç, 2018: 919). Bu kültürel birikimi halkın ölüm-yas geleneklerinden asker uğurlama-karşılaşma uygulamalarına kadar görmek mümkündür. Bunun yanı sıra Van’daki halk inanışları da (nazar, uğur, uğursuzluk, bereket vb.) dini inançlarla yakınlaştığı için, uzun süre korunmuş ve aktarılmıştır. Örneğin, bugün artık uygulanmayan ama çeşitli araştırmalarla gün yüzüne çıkarılan, aşiret lideri öldüğünde kadınların saçlarını kesip bir mızrağın ucuna geçirmeleri gibi çok köklü yas geleneklerinin izlerini bölgede görmek mümkündür (Eren, 2011: 508). Şehrin kültürel yapısı günümüze kadar çeşitli değişimler göstermekle birlikte büyük oranda korunmuştur. Bahsettiğimiz değişimler, son 20 yılda Van ve çevresinde yaşanan sosyolojik hareketlilikten dolayı çok daha belirginleşmiştir. Van, çok hızlı göç alıp veren bir şehir haline dönüşmüş bu da doğal olarak günlük hayata ve sokak kültürüne etki etmiştir. Sözü edilen etkiyi özellikle Ramazan sonrası sokaklarda bariz biçimde görmek mümkündür. Çalışmamız, bir yerde bu kültürel farklılıkların ortaya çıkmasına da yardımcı olabilecektir. Araştırma alanında ağırlıklı olarak Kürt, daha sonra Türk nüfus gelmektedir. Ayrıca yörede Arap, Kırgız, Laz, Azeri diye nitelenebilecek çok sayıda farklı etnik kökenden insan yaşamaktadır (Levendoglu, 2016: 20-25). Bu mozaik, güçlü kültürel bir çeşitliliği beraberinde getirmiş ve Van oldukça zengin, folklorik birikime sahip olmuştur. Bu birikimin aynı potada eritilip daha bütüncül bir Van kültürünün oluşması için zaman gerekmektedir. Nitekim şu anda total bir Van kültüründen bahsetmek neredeyse imkânsızdır. Ama az önce bahsi geçen farklı kökenden ve farklı kültürel birikimlere sahip olan insanlar bir arada daha uzun süre yaşayarak bu ortak kültürü oluşturabilecek emareler göstermektedirler. Bu izlere toplumu her zaman ortak paydada buluşturan kutsal

zamanlarda rastlanmaktadır. Araştırmamızın da konusu olan Ramazan ayı da bu kutsal zamanlardan biri hatta en etkilisidir. Bu ayda şehirdeki bütün insanlar büyük bir ahenkle ibadetlerini yaşamaktadırlar. Bu anlamda kutsal zamanların toplumu ortak hareket etmeye iten en iyi zamanlar olduğu söylene herhalde yanlış olmaz.

Van'da Ramazan ayında iftar sonrası sokaklarda gözlemlediğimiz uygulamalar, yukarıda bahsettiğimiz iddiaları destekler niteliktedir. İftar sonrasında Cumhuriyet ve Maraş caddeleri ile Beşyol Bulvarı gibi işlek alanlar, tam anlamıyla dolup taşmaktadır. Ara sokaklardan ana caddelere doğru sarkan insanlar, gerek alışveriş yapmak gerekse bir şeyler yiyip içmek için bu yerlere akın etmektedirler. Kaldırımlara serilen Pazar tezgâhları, köşe başlarına kurulan semaverler, şehre koca bir panayır görüntüsü vermektedir. Bu toplumsal hareketlilik; başlangıcı, son birkaç yıla dayanan köklü bir sokak kültürünü haber verir niteliktedir. Çünkü bu uygulamalar, her yıl artan bir tempoyla yaşatılmakta, daha da önemlisi halk tarafından alaka gösterilip korunmaktadır. Yaptığımız çalışma, gelecekte daha oturmuş ve kendi içinde kuralları konmuş bir halk geleneğinin ilk uygulanış biçimlerinin ortaya konması anlamında da önem taşımaktadır.

Değnilmesi gereken başka bir husus da sahur vaktine yaklaştıkça kalabalığın seyrelip daha demin hıncahınç dolu olan sokakların yerini, yiyecek-içecek kalıntılarına ve kümelenmiş çöplere bırakmasıdır. Bu oldukça kötü bir görüntü teşkil etmektedir. Bölge halkının kendi kişisel alanlarında sergiledikleri koruyucu tavrın ve temizliğe verdikleri önemin, hassasiyet noktasında sokağa sirayet etmemesi de dikkat çekicidir (Sevimli ve Şeker, 2011: 490).

Van Yemek Kültürü

Van'ın mutfak kültürü, tarih olarak Urartulara kadar dayandırılabilir. 11. yüzyıldan sonra bölgenin Türk yurdu haline gelmesi, mevcut Doğu Anadolu kültürü ve İran-Fars etkisiyle Van'da karma bir yemek kültürü meydana gelmiştir (Belli ve Belli, 2011: 710). Bölgedeki bu sosyolojik hareketlilik sofralara yansımış ve başka bir yerde örneği olmayan yepyeni sentez yemekler de ortaya çıkmıştır. Bugün "Van Kahvaltısı" ülke genelinde bilinirliği olan bir yemek kültürüdür.

Bölgenin temel geçim kaynaklarından olan hayvancılık, Van'da yemekte daha çok et ürünlerinin tüketilmesine zemin hazırlamıştır. Bunun yanında Van Gölü Havzasında görülen ve endemik bir tür olan inci kefali balığı da çeşitli şekillerde pişirilip tüketilmektedir. Yine Van'a has yemeklerden keledoş, ayran aşısı, Van tavası gibi konu bütünlüğünü bozmamak adına burada detay veremediğimiz çok sayıda yöresel yemek türü de

bulunmaktadır.

Van yemek kültürünün Ramazan ayında sokağa yansması ise bir önceki paragrafta değindiğimiz bu köklü ve çeşitli yemek kültürüne göre oldukça sığ ve tek düzedir. Çalışmanın ilerleyen kısımlarında başlıklar halinde vereceğimiz sokakta tüketilen yeme-içme ürünlerinin sayısı onu geçmemektedir. Burada özellikle kutsal zamanlarda sokakta görülen gıdalara odaklanıldığını ve tespitlerin de bu yönde yapıldığını belirtmemiz gerekiyor. Bu bağlamda sokakta daha hızlı tüketilebilen “ekonomik” ürünlerin sergilendiği, gözlemlerimizde ortaya çıkmıştır. Ramazan ayında iftar ve sahur arasında sokaklarda sunulan yemeklerin doyurucu olmaktan ziyade tadımlık olmaları, beklenen ve tespit edilen bir durumdur. Örneğin küçük karton bardaklarda servis edilen haşlanmış mısır, buna örnek olarak gösterilebilir. Bu noktada semavere ayrıca değinmemiz gerekmektedir. Çay, hâlihazırda bölgede zaten çok sık tüketilen bir içecektir. Halkbilim anlamında ise çay sohbetlerinin kutsal zamanlarda ayyuka çıkması incelenmeyi gerektirmektedir. Semaver çayının normal demleme çaya göre daha lezzetli oluşundan ziyade; halkın iftar sonrasında eş-dostla hasbi hal etmelerine olanak sağlayan bir yeme-içme ortamı sağlaması, bu aşamada belirleyici olmuştur. Yaptığımız gözlemlerde de iftar sonrası Van sokaklarına kurulan semaverlerin sayılarının yüzü aştığı tespit edilerek az önce bahsettiğimiz iddia desteklenmiştir.

İftar sonrasında seyyar satıcıların renkli görüntüler oluşturduğu Van sokaklarında bir geleneğin başlangıcı olarak gösterilebilecek bazı uygulamalar tespit edilmiştir. Bunlar; haşlanmış mısır, semaverde çay, ciğer şiş, kavrulmuş çekirdek, uşkun² (yöreye özgü endemik bitki) ve diğer gıdalardır.

Kutsal Zamanlarda Görülen Dinî-Manevi Halk Davranışları

Halk inançlarının büyük bir bölümü incelendiğinde kökeninde din olgusunun yattığı görülecektir. Dinden etkilenmeyen çeşitli kültür aktarımları ve gelenek öğelerinin de mevcut olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Örneğin, doğa ile bağlantılı halk inanışları genelde din dışı gelenek unsurlarıdır. Ne zaman ki insanlar; bir köpeğin uluması ile deprem arasında bağlantı kurmaya başlamıştır veya yağmur duasına çıkmışlardır, işte o zaman halk davranışları üzerindeki din etkisinden söz etmek mümkün olmuştur (Tanyu, 2007: 123-124). Dinin halk davranışlarındaki yadsınamaz etkisi özellikle kutsal zamanlarda açıkça gözlenebilir. Nitekim mahiyeti, süresi, uygulama şekli değişse bile yüzyıllardır büyük oranda korunan bayram günü hazırlıkları (yemek, temizlik, ikramlar vb.), bu iddiaya güzel bir

² Uşkun. Yörede “yayla muzı” olarak da bilinen kabuğu soyularak tüketilen ekşi bitki. Işkın, uçkun, ışgın şeklinde de adlandırılır.

örnektir. Yine kandillerde neredeyse bütün evlerde yaşanan hareketlilik, dini gerekliliklerin de ötesinde aktarılan bir kültürel birikimin yansımasıdır. Ramazan ayı, bu anlamda kutsal zamanın evlerden taşıp bütün şehre ve hatta ülkeye tesir etmesine örnek teşkil etmektedir. Bu ayda ülke çapında günlük hayatta gözlenen uygulamalara şu örnekler verilebilir:

- Televizyon içeriklerinin Ramazan ayına göre düzenlenmesi,
- Mağazaların bu aya özel girişimleri,
- Lokantaların iftar ve sahur odaklı uygulamaları,
- Kurumlar tarafından gerçekleştirilen organizasyonlar (konserler, yardım kampanyaları, konferanslar vb.)
- Belediyeler tarafından kurulan iftar çadırları,
- İftar sonrasında camilerde oluşan teravih yoğunluğu,
- Özellikle yaz aylarına denk gelen Ramazanlarda market önlerine istif edilmiş meşrubat kolileri,
- Talebin artmasıyla her köşe başına kurulan hurma ve iftariyelik gıda tezgâhları,
- İftara yakın saatlerde fırınların önünde sıcak pide için bekleyen insanların oluşturduğu uzun kuyruklar.
- Sosyal medyada (Facebook, Instagram, Whatsapp vb.) Ramazan tebrikleri ile ilgili ifadelerin kullanılması, bu ayla ilgili görsellerin hazırlanıp gönderilmesi ve iftar sofralarının fotoğraflarının paylaşılması.

Kutsal Zamanlarda Van'da Görülen Halk Davranışları

Van, yukarıda değinildiği üzere çok çeşitli kökenlerden insanların bir arada yaşadığı bir şehirdir. Bu çeşitlilik ne kadar kültürel farklılıkları beraberinde getirirse de, kutsal zamanlarda bu farklılıklar büyük oranda ortadan kalkmakta ve halk bütün olarak bu dinî-manevi zamanlara katılmaktadır. İslam dini temelinde halk tarafından kutsal sayılan Ramazan, üç aylar, kandiller, bayramlar gibi zamanlarda Van halkı büyük hassasiyet göstermektedir. Bu zamanlarda halkın sergilediği özenli tavır, haliyle şehirde yaşanan günlük hayata da sirayet etmektedir. Örneğin ramazan ayında oruçlu olan insanlara duyulan saygıdan ötürü oruçlu olmayan insanlar, umuma açık yerlerde bir şeyler yemekten ve içmekten olabildiğince sakınılmaktadırlar. Yemek satışı yapan ulusal ve kurumsal firmalar dışında yerel halkın işlettiği lokantaların büyük kısmı sahurdan iftara kadar kapalıdır. Açık olan az sayıdaki lokanta da içerisi görünmesin diye vitrinlerini

gazete ya da benzeri materyallerle kapatmaktadır. Yine Ramazan ayında sabah saatlerinde adeta bir ölü şehri andıran Van sokakları akşama doğru iftar telaşıyla hareketlenmekte, bu hareketlilik iftardan sonra had safhaya ulaşmaktadır. İftar sonrası şehirde görülen halk davranışlarını ve uygulamalarını sonraki bölümde ayrıntılı olarak ele alacağımız için burada değinmiyoruz. Van'da Ramazan ayının geldiği, çiğ köfte tezgâhlarından anlaşılmaktadır. Öyle ki bu ayda sayıları yüzlerce olan çiğ köfte tezgâhı, hemen ilk bakışta göze çarpmaktadır. Bu tezgâhların birçoğu, profesyonel olmayan insanlar tarafından tamamen maddi sebeplerle kurulmaktadır. Nitekim çiğ köfte satışından, bir ay gibi kısa sürede ciddi hâsılatlar elde edilmektedir. Marketlerde daha Ramazan öncesinde başlayan hareketlilik, ay içinde de devam etmekte ve insanlar gıda alışverişine yönelmektedir. Köşe başlarında kurulan derme çatma masalar üzerinde pide satılmaktadır. Yaz aylarında insanlar sıcaklığın da etkisiyle parklarda çimlerin üzerinde boylu boyunca uzanarak iftarın gelmesini beklemektedirler. Ramazan Bayramına yaklaşıldıkça ara sokaklarda kurulmaya başlanan pazar tezgâhlarında, bayram şekerinden temizlik malzemelerine, elbiselerden ev dekorasyonuna uzanan geniş bir skalada ürünler sergilenmektedir. Bayrama 3-4 gün kalınca artık caddelerde yürümek neredeyse imkânsız hale gelmektedir. Yılın büyük bölümünde şehir merkezine gelme fırsatı bulamayan civar köylerdeki kadınlar, eşleri ve çocuklarıyla birlikte Van'a akın etmektedirler. Bu durum da mevcut kalabalığı iki katına çıkararak alışveriş alanlarını deyim yerindeyse mahşeri bir insan kalabalığıyla doldurmaktadır. Başka bir kutsal zaman olan kandillerde ise Van'da; pastanelerde "*kandil simidi bulunur*" yazıları dikkat çekmektedir. Şehirde bulunan çeşitli sivil toplum kuruluşları da kandil organizasyonlarıyla göze çarpmaktadır. Yine bütün kutsal zamanlarda işlek caddelerdeki büyük reklam panolarında ilgili kutsal zamana ilişkin tebrik ve iyi dilek temennileri içeren afişler göze çarpmaktadır.

İftardan Sahura Van Sokakları

İftar sonrası Van sokaklarına baktığımızda insanların, aileleriyle dolaşmaya çıktıklarını görmekteyiz. Sağlı sollu mısır tezgâhlarının göze çarptığı caddelerde adeta bir insan seli görünmektedir. Mısır satıcıları büyük kazanlarda mısır haşlamaktadırlar (Fotoğraf: 1). Sayıları yüzlerce olan bu satıcıların daha fazla mısır satabilmek için "taze süt mısır!" şeklindeki bağırsıklarını hemen her köşe başında duymak mümkündür. Özellikle insanların yoğun geçiş noktalarında konumlanan mısır satıcıları arasında kimi zaman yer kavgaları da yaşanmaktadır. Mısırı daha çok haşlanmış olarak servis eden satıcılar, ayrıca çeşitli sos ve baharatlarla tatlandırdıkları mısırları karton bardaklarda veya mangalda kızartarak da sunmaktadırlar. Mısır tezgâhlarının iftar sonrasında bu kadar fazla kurulmalarının

nedeni, hafif ve hızlı tüketilebilen bir gıda olmasından kaynaklanmaktadır. Ailelerin çoğu zaman mısırı yemeye çalışan çocuklarını izlemekten keyif aldıkları göze çarpmaktadır. Yine mısır tüketiminin fazlalığı, mısırın büyük şehirlerde apartmanda yaşayan aileler için bu formda hazırlanması zor bir gıda oluşuna da bağlanabilir. Bizi bu olguyu halkbilim çerçevesinde incelemeye iten asıl şey; mısırın kendisi değil, halkı her yılın belli bir döneminde etrafında toplayan bir yeme-içme eylemi olmasıdır. İslam dini gereği gün boyu, hele bir de uzun yaz günlerinde yaklaşık 16 saat hiçbir şey yiyip içmeden bekleyen insanların bu birlikteliği bir gıda etrafında şekillendirmeleri de anlamlı karşılanmalıdır. Son zamanlarda sadece Van’da değil Türkiye’nin birçok şehrinde göze çarpan tekerli mısır tezgâhları da iftar sonrası sokakları arşınlamaktadır. Bu tezgâhların, patlamış mısırla özdeşleşen meşhur çizgili “patlamış mısır” ambalajları gibi süslenmeleri dikkati çekmektedir (Fotoğraf: 2).

Fotoğraf: 1

Fotoğraf: 2

Çay, Türkiye'deki karasal iklime sahip bazı şehirler gibi Van'da da bir içecek olmanın dışında anlamlar içerir. Çay, yapılan her sohbet, misafirliklerde, kahvelerde, işyerlerinde kısaca insanların bir araya geldiği her yerde bolca tüketilir. Van'da çayın normal zamanlarda bu seviyelerde tüketilişi, Ramazan ayında iftar sonrası sokaklara da yansımış ve sayıları yüzlerle ifade edilebilecek semaverlerin her sokakta görülmesine kadar varmıştır. Her adım başında normal bir semaverin boyut olarak 3-4 katı büyüklükteki semaverleri ve etrafına dizilmiş salaş tabure ve masaları görmek mümkündür (Fotoğraf: 4). İftardan sonra dışarı çıkan insanlar bu semaverlerin etrafındaki taburelerde gruplar halinde oturup muhabbet ederler (Fotoğraf: 3). Bu durum son birkaç yılda özellikle Ramazan aylarında ivmelenecek artmış ve her Ramazan ayında yapılan bir ritüel haline gelmiştir. Öte yandan semaverlerin bu kadar fazla olması ve kimi zaman kaldırımlarda yürümeyi zorlaştırmaları, halkın bazı kesimleri tarafından yadırganmaktadır. Çünkü belediye yetkilileri, özellikle Ramazan ayında semaver çayı satan seyyarlara müsamaha göstermekte, bu yaklaşım da bazı zamanlarda suistimal edilmektedir. Yine de semaver çayı servisi yapan neredeyse bütün seyyarlar bu kutsal zamanda ciddi talep görmektedirler. Bu talebin Ramazan ayında bu kadar fazla olmasının nedeni; çayın kültürel bir

tarafının olması dışında, gün boyu aç kalan insanların iftarda ağır yemekler tüketmeleri ve çayla sindirim sistemlerini rahatlatmak istemeleri şeklinde gastronomik bir olguya bağlanabilir. Fakat çayın, halkbilim araştırması yapan bizleri ilgilendiren çok fazla sayıda kültürel uzantısı halihazırda mevcuttur. Nitekim Ramazan veya Ramazan dışında Van'ın genci-yaşlısı çay içerek muhabbet etmeyi çok sever. En önemli kararlar, çay eşliğinde yapılan ciddi muhabbetler sonrasında alınır. Şehrin gençleri, günün sonunda yorgun döndükleri işlerinin stresini atmak için kahvelerde birikirler. Bu anlamda Van'da kahvelerde arkadaşlarla oturup çay içmek bir çeşit grup terapisi gibidir. Günlük hayata bu kadar işlemiş olan çay kültürü, kutsal zaman olarak Ramazan ayında da çok daha fazla görülmektedir.

Fotoğraf: 3

Fotoğraf: 4

Çay tezgâhları , Ramazan ayında iftar sonrası kimi zaman anormal adetlere ulaşmaktadır. Giderinin az olması ve maddi getirisinin fazla olması, bu semaver tezgâhlarının kaldırımlardan ve ara sokaklardan, erken kapandığı için kurum önlerine, yollara, refüjlere, banka önlerine, yeniden yapılması beklenen inşaat boşluklarına kadar taşmasına neden olmuştur (Fotoğraf: 5, 6, 7).

Fotoğraf: 5

Fotoğraf: 6

Fotoğraf: 7

Van'da yemek olarak ciğerin bir Diyarbakır veya Urfa şehirleri kadar fazla tüketilmediği açıktır. Buna rağmen Van'da Ramazan ayında iftar ve sahur arasında bu kadar fazla tüketilmesi dikkate değerdir. Van'ın civar illerden ciddi göçler aldığından daha önce bahsetmiştik. Bu illerin arasında, ciğerin Van'a göre daha fazla tüketildiği ve ciğerin lokantada sunulması konusunda uzmanlaşmış insanların yaşadığı illerin de olması, Ramazan ayında Van sokaklarında bu kadar ciğer tüketilmesinin bir nedeni olarak gösterilebilir. Yine çiğ köfte örneğinde olduğu gibi ciğer şiş, ehli olan insanlar kadar olmayanlar tarafından da yapıp satılmaktadır. Daha önceki mısır örneğiyle karşılaştırılacak olursa ciğer şiş daha ağır bir yemek ve normalde öğün yemeğidir. İftardan sonra bu yemeğin tüketilmesi yaz ayında uzunca bir süre bir şey yemeyen insanların ciğeri bir tür ara öğün gibi tükettiklerini akıllara getirmektedir. Ciğer dışında yine ekonomik bir öğün yemeği olan ve Ramazan dışında da Van'da çok fazla tüketilen tavuk dönere de iftar sonrası sokaklarda rastlanmaktadır. Hem ciğer şiş hem de tavuk döner tezgâhlarının etrafına, semaverlerdeki gibi küçük plastik tabure ve masalar konulmuştur. Ramazan Bayramına yaklaşıldıkça hem bu tezgahların sayısı hem de tüketen insanların sayısı ciddi oranda artmaktadır. Daha önceden hazırlanmış ve terbiye edilmiş başta ciğer olmak üzere kebab, kuşbaşı ve tavuk şişler iftara yakın bir saatte caddede daha önceden belirlenen yere getirilmektedir. Burada hummalı bir çalışmayla masaları kuran satıcıların, içecek olarak hemen bütün masalara ayrıran bıraktıkları göze çarpmaktadır (Fotoğraf: 8). İftar saatinde genelde insanlar evlerinde veya restoranlarında iftar açmaktadırlar. Bu nedenle ciğer şiş tezgahları iftar vaktinde çok yoğun değillerdir. Zaten hazırlık da iftar için değil sonrası içindir.

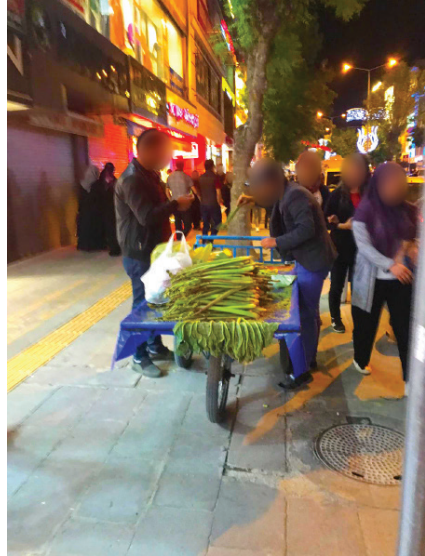
Van'da iftardan sonra kalabalığın fırsat bilinmesiyle sokaklarda satılan ama az önceki örneklere göre daha seyrek görülen meyve-sebze ve yöresel bir yiyecek olan uşkun da caddelerde görülmektedir. Bunların dışında sokakta sergilenen daha nice yiyecek, ailece çıkılan iftar sonrası şehir gezilerinde hem bu şehirde yaşayan insanların hem de Van'a gelen yerli ve yabancı turistlerin dikkatini çekmektedir (Fotoğraf: 9, 10). Vanlıların daha çok ara sokaklarda görmeye alıştıkları bu tip seyyar tezgâhları, özellikle Ramazan ayında ve Kurban Bayramı öncesinde şehrin, insan ve trafik akışının yoğun alanlarında da görülmektedir.

Fotoğraf: 8

Fotoğraf: 9

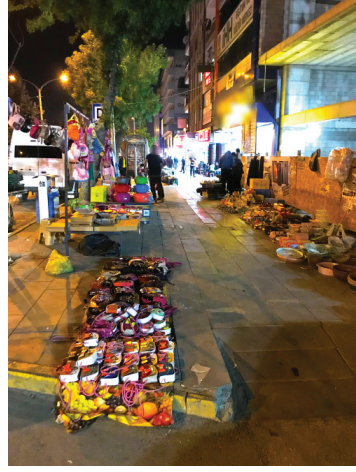
Fotoğraf: 10

Ramazan ayında Van'da iftar sonrası işlek caddelerde sadece yiyecek ve içecekler değil aynı zamanda bayramlık elbise, ayakkabı, oyuncak, ev dekorasyon ürünleri, çanta, hatta perde bile tezgâhlarda yerini almıştır. Kaldırımların büyük kısmını kaplayan, boydan boya dizilmiş, kimi zaman doğrudan yerde, kimi zaman kartondan yapılmış, derme çatma masalarda çocuk elbiseleri, oyuncaklar, temizlik malzemeleri, tablolar, mutfak eşyaları, bayramlık kolonyalar görülmektedir (Fotoğraf: 11, 12, 13, 14). Fiyat olarak normal zamanlardan çok daha ucuza satın alınabilecek bu ürünler halkın büyük ilgisiyle karşılanmaktadır. Bahsi geçen tezgâhlarda özellikle doğrudan ihtiyaca yönelik ürünler bulundurulmaktadır.

Fotoğraf: 11

Fotoğraf: 12

Fotoğraf: 13

Fotoğraf: 14

Sonuç

İnsanlar; acılarını, sevinçlerini, hüznelerini, inançlarını yaşarken zaman içinde bu duyguların içine kendilerinden bazı davranış kalıpları eklemiştir. Bu davranışlar, alelade davranışlar değildir. Öyle ki söz konusu davranışlar, insanın yaşadığı toplumun ekonomisinden coğrafi özelliklerine kadar birçok özelliğini içinde barındırır. Bu nedenle halk davranışları sosyal bilimler içinde incelenmesi gereken en önemli konulardandır. Bu çalışmada, halkbilim alanı çerçevesinde Van şehrinde, kutsal zamanın sokak kültürüne yansımalarını incelendi.

Çalışmanın kapsamı, Van'ın merkezindeki işlek caddelerdi ve bu caddelerdeki sokak kültürü Ramazan ayı boyunca iftardan sonra gözlemlendi. Çalışma, genel anlamda kutsal zamanların sokak kültürüne yansımalarının özelde de Van ilinde Ramazan ayının iftar sonrası sokaklara etkisinin ortaya çıkarılması amacıyla taşınmaktadır. Bu caddelerde yapılan gözlemler incelendiğinde bazı sonuçlara ulaşıldı. Ramazan ayında Van caddeleri normal zamanlara göre oldukça farklı özellikler sergilemektedir. İftar sonralarının gözlemlendiği çalışmada, kutsal zaman olarak ele alınan Ramazan ayında Van caddelerinin başka bir zamana göre 3-4 kat daha kalabalık olduğu tespit edildi. Söz konusu insan yoğunluğunun; bu aya özel ibadetin oruç olmasıyla bağlantıları kuruldu. İftara kadar açlık ve susuzluktan dolayı, vücudunu ekonomik kullanarak genelde aktif dinlenme yapan halkın, iftardan sonra hem yediklerini sindirmek hem de aileleriyle vakit geçirmek amacıyla işlek caddelere dolaşmaya çıktığı gözlemlendi. Van caddeleri ayrıntılı olarak incelendiğinde, iftardan sonra kurulan tezgâhlarda; semaver, ciğer şiş (ve diğer ızgara veya dönerler), mısır ürünleri, meyve, oyuncak, ev dekorasyon ürünleri, kıyafet gibi kategorilerde satış yapıldığı görüldü. Bu uygulamalara halkın da büyük ilgi gösterdiği ve her yıl özellikle bayrama yakın günlerde, iftar sonrasında bir şeyler yiyip içmek ve alışveriş yapmak için bu işlek caddelere gelindiği tespit edildi. Buradan hareketle her yıl biraz daha artan ilgi, yoğunluk ve kurumsallıkla yapıldığı görülen bu uygulamaların henüz gelenek olarak değerlendirilemeyeceği ama ilerleyen zamanlarda kendi içinde kurullaşan ve çeşitli ritüeller barındıran köklü bir gelenek olma emareleri gösterdiği tespit edilmiştir. Çalışmada bundan önceki yıllarda olduğu gibi bu yıl da bayramlık elbise, ayakkabı ve çanta satan sokak tezgâhları mevcuttur. Fakat çalışmamız, son yıllarda kültürel özellikler gösteren ve hızlı bir şekilde alışkanlığa dönüşen yeme-içme ili ilgili uygulamalara daha fazla odaklanmıştır.

Çalışma, Van'ın yakın zamanda büyük oranda değişen sosyal yapısının çözümlenmesine de katkı sunmuştur. Nitekim kutsal zamanın

sokağa yansması gözleendiğinde, seyyar tezgâhlarında sergilenen ürünlerin türlerinden, şehirde yaşayan halkın homojen bir yapıda olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Sergilenen ürünler, ev dekorasyonu noktasında ortak bir zevkin olmadığını, sunulan yemekler, 10-15 yıl öncesinde aslında bu şehirde neredeyse tüketilmeyen yemekler olduğu için yine ortak bir damak tadının olmadığını göstermiştir. Halkbilim çerçevesinde, kültürel unsurların kayıt altına alındığı çalışmada; halkın köken olarak ne kadar farklı olursa olsun kendi kültürünü üretmede oldukça pratik olduğu gözlenmiştir. Çünkü Van'da yaşayan halk, hızlı bir şekilde ortak bir kültür oluşturmaya çalışmaktadır. Bu kültürün sonraki nesillere bu karma yapıyla aktarılması ihtimaline karşılık olarak, bu ve benzer geçiş dönemi çalışmalarının önemi de artmaktadır.

Çalışmanın en önemli amacı; dinin gelenek üzerindeki etkisini, kutsal zamanlar üzerinden göstermektir. Bu bağlamda yapılan gözlemlerden; halkın kendi geleneğini (örneğin yeme-içme kültürünü, sohbet kültürünü) inandığı dine olabildiğince yaklaşılarak yaşattığı ortaya çıkmıştır. Van halkı; Ramazan ayına ithaf ettiği kutsallığı, iftar sonrasında yaşattığı kendi kültürüyle harmanlayıp bu kutsal zamanı bir karnavala dönüştürmüştür. Bir ay süren bu kutsal zaman, Van'da toplumun hemen hemen bütün kesimi tarafından özenle karşılanmıştır. Bu ayda mükemmel bir ahenk ve uyumla toplumsal birliktelik gösterilmiştir. Ramazan, bayram gününe kadar periyodik olarak artan ve bayram günü zirveye ulaşan bir tempoyla ilerlemiş ve bu tempoyu halk, kendisi yönetmiştir.

Kaynakça

- Açıkgöz, Ö. (2007). Şehir, Şehir Toplumu ve Şehir Sosyolojisi. *Dergipark*, 0 (35). Erişim: <https://dergipark.org.tr/iusoskon/issue/9517/118910>.
- Akram, M. (2015). Dinler Tarihi Açısından Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam'da Orucun Anlamı ve Önemi. *Uluslararası Ramazan Sempozyumu: Ramazan ve Oruç Tam Metni içine* (s. 45-62).
- B. Açıllı, F. Altun, S. Aslaner, M. Demiray ve H. Kaya. (Editörler). *Ramazan ve Oruç*. İstanbul: Belikan Basım.
- Bauman, Z. (2003). *Modernlik ve Müphemlik*. Türkmen, İ. (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Çelik, C. (2017). Sekülerleşmenin Kuramsal Sosyolojik Serüveni. *İslami Araştırmalar Dergisi*, 28 (3), 209-223.
- Demir, R. (2016). Diğer İnanç Sistemlerinde ve İslâm'da Oruç (Karşılaştırmalı Bir Analiz). *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9, (42), 1784-1799.

- Eliade M. (1995). *Kutsal ve Dindışı*. Kılıçbay, M. A. (Çev.), Ankara: Gece Yayınları.
- Eren, M. (2011). Van Gölü Havzasında Yasla İlgili Gelenek ve Görenek ve Ritüeller (Van- Bitlis Örneği). *VI. Uluslar arası Van Gölü Havzası Sempozyumu Tam Metni* içinde 508-520.
- Güç, A. (1998). Dinlerde Kutsal ve Kutsallık Anlayışı, *Dinler Tarihi Araştırmaları I*, Ankara.
- Harvey, D. (2003). *Sosyal Adalet ve Şehir*. Morali, M. (Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Koyuncu, B., Karakılıçık, Y. (2018). Van Gölü Havzası'nın Sosyo-Kültürel Yapısı. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11 (61), 916-922.
- Levendoğlu, M. F. (2006) Küresinliler Örneğinde Kültürel Kimlik (Küresinlilerin Sosyo-Kültürel Yapısı). Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Salamone, F. A. (Ed.). (2004). *Encyclopedia of Religious Rites, Rituals, and Festivals*. New York: Routledge.
- Sevimli, Ş. ve Şeker, B. D. (2011). Van Gölü Havzasının Planlanmasının, Çevre Etiği ve Çevre Psikolojisi Bağlamında Değerlendirilmesi. *VI. Uluslar arası Van Gölü Havzası Sempozyumu Tam Metni* içinde (s. 490-498).
- Shils, E. (2003-04). Gelenek. Arslan, H. (Çev.). *Doğu Batı*. 7, (25), 101-131.
- Şallı, A. (2017). Modernlik, Gelenek ve Din İlişkisi: Bir Modernleşme Kuramı Eleştirisi. *Kıkkale İslami İlimler Fakültesi Dergisi, (Kİ-İFAD)*. 2, (IV). 55-82.
- Tanyu, H. (2007). Dini Folklor Veya Dini-Manevi Halk İnançlarının Çeşit Ve Mahiyeti Üzerinde Bir Araştırma -1-. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 0 (21). 123-142.
- Weber, M. (2010). Şehir, Modern Kentin Oluşumu. Ceylan, M. (Çev.). İstanbul: Yarıncılık.
- Yazıcı, N. (2005). Ramazan Tenbihnâmeleri. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi XLVI*, 2015, (11), 1-11.